

ТВОРЧЕСКАТА ИДЕЯ В СТАРИЯ ЗАВЕТ

В Свещеното Писание Бог е представен като Творец на всички твари – хора, малки и големи животни и растения.

В първия член от Символа на вярата изповядваме вярата в Бог Отец, Вседържител, Творец на небето и земята и на всичко видимо и невидимо. Когато изразяват вярата в Бога като Творец на света, отците на Църквата са се ръководили преди всичко от библейското учение за сътворението на света, изразено в началото на Свещеното Писание (срв. **Бит. 1:1**), в премъдростните книги на Стария Завет (срв. **Притчи. 3:19; 8:27**), в началото на Евангелието според Иоан (срв. **Иоан. 1:3**) и на други места в Свещеното Писание.

В предхристиянско време са съществували много теории за възникването на света, които различните философи са застъпвали. В повечето теории за света се говори като за вечно съществуващ, като за нещо, което съ-съществува на Бога. Езичниците са се кланяли на идолите, които са били дело на техните ръце. По думите на апостол Павел: *и славата на нетленния Бог измениха в образ, подобен на тленен човек, на птици, на четвероноги и на влечуги (Рим. 1:23)*.

Измежду всички народи бил избран Божият народ – Израил, който се покланял на живия Бог, Творец на небето и земята и на многообразното творение. Този народ единствен запазил в себе си онова изначално чувство на удивление пред тайната на Бога и пред чудото на съществуването на света. Според наблюдението на св. Максим Исповедник всеки път преди да отдаде почит и прослава на Бога, човешкият разум „първо, застава пред чудото на Божията безкрайност и второ, удивлява се, че Бог е привел тварите от небитие в битие“.

В началото на Свещеното Писание е записан разказът за сътворението на света, в който се казва, че Бог за шест дни е сътворил небето и земята и всичко, което е на земята. Всички творения са сътворени от нищо (от несущихъ – ц.слав., ex nihilo), за което изрично свидетелства и Втора книга Макавейска (срв. **7:28**). Всичко, което Бог сътворява, има своето начало във времето, а това означава, че времето съ-съществува със сътворения от Бога свят. На библейското учение му е чуждо всяко предвечно съществуване на света или пък предвечното сътворяване на света така, че в самото начало на сътворението не съществува ни най-малка дистанция между движението на нещата и времето.

Сътворяването на света – дело на Света Троица

Сътворяването на света е дело на Света Троица. Бог Отец сътворява чрез Своето Слово, т.е. чрез Сина (*И рече Бог*) и чрез Светия Дух, Който се носеше над водата (**Бит. 1:2**). Цар Давид е изразил вярата,

че Бог Отец е сътворил света в Единородния Син с думите: **Всичко си направил премъдро (Пс. 103:24)**. Това свидетелство следва и апостол Павел, който в Послание до Римляни казва, че *всичко е от Него (Христос), чрез Него и у Него (Рим. 11:36)*. Св. Иринеи Лионски описва образно истината за сътворяването на света от Света Троица, като казва, че Бог Отец е сътворил човека и света с двете Си ръце, със Сина и със Светия Дух. За участието на Личностите на Света Троица в сътворяването на света говори и св. Григорий Нисийски: „Когато чухме за Отца, чухме за Онзи, Който е причина за всичко, а когато научихме за Сина, научихме за силата, която проявява първата причина да устрои света, а познавайки Духа, разбрахме за силата, която усъвършенства онова, което Отец чрез Сина при сътворението е произвел в битие“.

Според учението на св. Григорий Нисийски светът е сътворен като единно цяло, така че в един момент е приел съществуване във вид на „семенна сила“, а впоследствие чрез тази семенна сила, която Бог е вложил в него, постепенно се е развивал, по Божий промисъл, така че са възникнали конкретните неща, видове и индивиди. В същия дух говори и св. Иоан Дамаскин, който казва, че сътворяването е преминало през два стадия: първият е създаването на материята от небитие, а вторият е сътворяването на отделните неща и същества от тази материя.

Библейската идея за сътворението за почва с това, че Бог е сам и твори от нищото. В митологиите на древните народи, Земята е създадена от нещо, което вече съществува преди нея. Първото, което Господ създава е небето или духовния свят, след това създава и материалния свят, времето и пространството.

Първият творчески ден.

1 „небето и земята...“ Небето и земята, като два конкретни противоположни полюса на целия Световен глобус, обикновено служат в Библията като обозначение на „цялата вселена“. (Пс. 101:26; Ис. 65:17; Иер. 33:24; Зах. 5:9).

небето и земята

невидимият
ангелите

видимият свят
цялото земно кълбо, включващо и видимото небе

3 „да бъде светлина...“ Ясно указание за това дава апостол Павел, говорейки за Бога като за „Който някога заповяда да изгрее светлина от тъмнината“ (2 Кор. 4:6). Сътворяването на светлината бил първият творческо-съзидателен акт на божественото мироздание. Тази първосъздадена светлина не била обикновената светлина в пълното значение на тази дума, тъй като до четвъртия ден на творението, в който се появили нощните светили, още не съществували източниците на нашата светлина, а тя била онзи

светоносен ефир, който, намирайки се в състояние на колебание, разпръсвал първобитната тъмнина и с това създавал нужните условия за бъдещото появяване на всякакъв органичен живот на земята.

4.,,и отдели Бог светлината от тъмнината”. С това Бог не премахнал изобщо първоначалната тъмнина, а само определил периодичното ѝ редуване със светлината, необходима за поддържане на живота и запазване силите не само на човека и животните, но и на всякакви друг и твари .]

5.,,Светлината Бог нарече ден, а тъмнината –нощ...” След като разделя светлината от тъмнината, и установява правилното редуване помежду им, Творецът им дава и съответните имена, наричайки периода на владееето на светлината ден, а времето на господството на тъмнината –нощ.]

И тъй, Библията говори за обикновени дни, а науката за цели периоди или епохи. Най-добър изход от това противоречие, според нашето мнение, е така наречената „визионерска” теория. По смисъла на тази теория, библейският разказ за сътворението на света представлява не строго научно и фактически детайлно възпроизвеждане на цялата история на действителния процес на светообразуването, а само на неговите най-главни моменти, открити от Бога на първия човек в особено видение (visio). Тук е цялата история на произхода на света

, развивала се в неznайно за нас време, преминала пред духовния взор на човека във вид на цяла серия картини, всяка от които представлява някои групи явления, при това както общият характер, така и последователността на тези картини били вярно, макар и мигновено отражение на действителната история. Всяка от тези визионерни картини образувала особена група явления, фактически развиващи се в продължение на един и същи период, който във видението получил названието на един или друг ден. На въпроса, защо все пак геологичните епохи от сътворението са получили в библейския космогоничен възглед названието на обикновения „ден”, сравнително лесно е да се отговори: защото „ден” е била най-удобната, най-проста и лесно достъпна за съзнанието на първобитния човек хронологична мярка. Следователно, за да се внедри в съзнанието на първия човек идеята за последователния ред на сътворението на света и обособеността на неговите процеси, най-целесъобразно било да се използва вече познатият му образ на деня като цялостен и завършен период от време. Посочената от нас тук визионерска история, намирайки свои защитници и между отците и учителитена Църквата (свети Йоан Златоуст, св. Григорий Нисийски и др.)

Втори ден на сътворението.

6.,,да има твърд...” Твърд –буквално от оригинала „покривка”, „похлупка”, тъй като така си представяли евреите небесната атмосфера, заобикаляща небесното кълбо. Тази „твърд” се смята за място на зараждане на всякакъв вид бури и ветрове, а също и на всвъзможни ветрове и валежи.

7.,,и отдели водата, що беше под твърдта, от водата над твърдта...”

8 „небе...” В езика на евреите имало три различни термина за изразяване на това понятие, съответстващи на тяхното мнение за съществуването на три различни небесни сфери. Небето, което е назовано тук, се смятало за най-нисше и най-близкото

местопребиваване на птиците, достъпни за прекия поглед (Пс. 8:4; Лев. 26:19; Втор. 28:23).

Трети ден на сътворението.

9 „да се събере водата... и да се яви сушата...” По силата на това божествено повеление двете главни части на първобитния хаос, земята и водата, се обособили една от друга: водите се събрали в различните водни басейни – морета и океани (Пс. 32:7; 103:5-9; 135:6; Притч. 8:29), а сушата образувала острови и материци, покрити с различни планини, хълмове и долини (Пс. 64:6; Ис. 40:12).

10 „Сушата Бог нарече земя, а събраните води – морета”. За това, по какъв начин и колко дълго протичал този процес на отделяне на водата от сушата и самообразуването на земната кора, Библията не ни казва нищо, откривайки с това пълна свобода за научни издирвания. А в космогонния възглед, с който борави Библията, е отбелязан само общият характер и крайният резултат от този трети период на светообразуването или – на езика на библейското виждане – третия ден на сътворението.

11-13 „И рече Бог: да произрасте земята... и произведе земята злак, трева, що дава семе по свой род (и подобие), и (плодно) дърво, що дава на земята плод, чието семе си е в него според рода му...” В тези малко думи на космогонния възглед е отразена цялата грандиозна картина на постепенното възникване на земята на различните видове растителен, органичен живот, произведен от земята не по силата на самопроизволно зараждане, а по дадените ѝ от Твореца особени сили и закони.

Четвърти ден на сътворението.

* 14-15 „да бъдат светили на небесната твърд” (за да осветявят земята) и да отделят ден от нощ...” Тук е космогонният възглед за новия творчески период, в който земята се обособила от слънчевата система. Самият библейски разказ за това отново е поднесен приспособено към младенческия миросглед на първобитния човек: така, светилата биват представени като че закрепени върху външната небесна твърд, каквито те, действително се и рисуват в нашата всекидневна, ненаучна представа. Тук за пръв път е посочена причината, под действие на която денонощието се разделило на ден и нощ – влиянието на светилата. С това като че се дава косвено потвърждение на онази мисъл, че трите предшествващи дни на сътворението не са могли, следователно, да бъдат обикновени астрономични денонощия, а че такъв характер в библейския разказ те получили вече впоследствие, в качеството на определени моменти от космогонния миросглед.

Библията ни посочва тройното предназначение на небесните светили: на първо място, трябва да отделят деня от нощта, при това слънцето трябва да сияе денем, а луната и звездите – да светят през нощта; на второ, трябва да служат като регулатори на времето, т. е. различните фази на слънцето и луната трябвало да показват периодичната

смяна на месеците и сезоните през годината; накрая, тяхното най-близко предназначение по отношение на земята е, да я осветяват.

16 „И създаде Бог двете големи светила...” слънцето и луната

„създаде и звездите...”

17-19 „да управляват деня и нощта...” Творецът, както говори Псалмопевецът, поставил луната и звездите – да управляват нощта (135:9), а изгревът на слънцето определил да бъде начало на трудовия ден за човека (103:22-23). Още по-ясно изразява тази мисъл пророк Иеремия, прославяйки Господа Вседържител, който „даде слънцето да свети денем, наредби за месечината и звездите да светят нощем” (Иер. 31:35).

Петти ден на сътворението.

20 „да произведе водата...” Терминът „вода”, както това е очевидно от контекста, е употребен тук в по-общ и широк смисъл – означава не само обикновената вода, но също така и въздушната атмосфера, която, както вече е известно, на езика на Библията също се нарича „вода” (6-7 ст.).

„влечуги, живи души; и птици да полетят...” Появата на растенията в третия ден било началото на органичния живот на земята, но още в най-несъвършената му, първична форма. Сега, в пълно съгласие с данните на науката, Библията отбелязва по-нататъшния ход в развитието на земята на този живот, именно посочва появата на двата значителни, сродни помежду си животински класа: обитателите на водната стихия и царството на пернатите, изпълващи въздушното пространство.

* 21 „големи риби...” Славянският текст ги нарича „китове” големи, по-близко до еврейския текст, в който стои думата таниним, която означава изобщо водни животни с огромен размер. (Иов 7:12; Пс. 73:13; Иез. 29:4), големите риби, в това число и китовете (Пс. 103:25; Иер. 51:34; Йоан. 2:11), големия змей (Ис. 27:1) и крокодила (Иез. 29:3), - с една дума, целия клас на големите земноводни и амфибии (Иов 41:1). С това се дава изразително указание, че изначалните видове земноводни и пернати се отличавали с исполински размери, което се потвърждава и от данните на палеонтологията, разкриваща цял обширен клас от изчезнали предипотопни животни, поразяващи със своите колосални размери (ихтиозаври, плезиозаври, исполински гущери и т. н.).

22-23 „След това Бог ги благослови и рече...” Появата на първия истински живот (животински за разлика от растителния) се отбелязва с особен извънреден акт на Твореца – Неговото благословение. По силата на това творческо благословение, всички новосътворени от Него твари получават способността за размножаване „според рода им”, т. е. всеки от видовете животни – за възпроизвеждане на себе подобни.

„плодете се и множете се...” В еврейския текст двете тези думи имат едно и също значение, а самото тяхно обединяване, по свойството на еврейския език, посочва особеното подсилване на съдържащата се в тях мисъл за естественото размножаване на живите същества чрез раждане.

Шести ден на сътворението.

24 „да произведе земята...”

25 „И създаде Бог земните зверове според рода им, и добитъка според рода му, и всички земни гадове според рода им...” Общото понятие „живи души” тук се подразделя на три основни вида: първият от тях „животни на земята” – това са дивите животни или зверове от полята и горите, каквито са, например, дивата котка, рисовете, мечките и всички други зверове на пустинята (Пс. 79:14; 103: 20-21; 49:10; 78:2; Ис. 43:20). Вторият вид от тези животни обема доста значителен клас домашни животни, т. е. опитомени от човека, към които се отнасят: конете, воловете, камилите, козите и изобщо целият както едър, така и дребен домашен добитък (Бит. 34:23; 36:6; 47:18; Чис. 32:26); а в широкия смисъл тук се включват понякога и по-едрите диви животни, например, слонът и носороът (Иов. 40:15). Накрая, третият клас от тези животни представляват всички онези, които се влачат по земята, пълзят по нея или имат толкова къси крака, че, ходейки по земята, като че се стелят по нея; тук се отнасят всички змии, червеи (Лев. 11:42), гущери, лисици, мишки и къртици (Лев. 11:29-31). Понякога, в по-кратката и по-малко строгата реч, всичките три горепосочени класа земни животни се обединяват в един, първият от тях, именно в понятието „земни зверове” (Бит. 7:14). Всичките тези животни се разделяли на два пола, което се вижда както от тяхната способност за размножаване на всеки според неговия род, така и от това, че примерът на техния живот отворил очите на първия човек за неговото печално самотничество и, по този начин, послужил като повод за сътворението на подобна на него помощничка – жената (2:20).

Сътворението на човека.

26 „След това рече Бог: да сътворим човека...” От тези думи се вижда, че преди да сътвори човека, това ново и удивително създание, Бог имал с някого съвещание. Въпросът, с кого може да се съвещава Бог, стоял още пред старозаветните пророци: „Кой е уразумял Духа на Господа, и е бил Нему съветник и Го е учил? С кого се Той съветва?” (Ис. 40: 13-14; Рим. 11:34) и най-добрият отговор на него е даден в Евангелието от Йоана, където се говори за Словото, исконно било с Бога и в съюз с Него създало всичко (Йоан. 1:2-3). Според съгласното мнение на болшинството свети Отци, разглежданият тук божествен съвет се извършил с участието и на Светия Дух, т. е. между всички лица на Пресветата Троица (Ефрем Сирийски, Иринеи, Василий Велики, Григорий Нисийски, Кирил Александрийски, Теодорит, Августин и др.).

„човека...” В еврейския текст стои тук думата *adam*. Когато тази дума е употребена без определителен член, тя изразява не собственото име на първия мъж, а служи само като нарицателно обозначение за „човека” изобщо; в този смисъл тя еднакво се прилага както за мъж, така и за жена (5:2). Както се вижда от следващия контекст, в такъв именно смисъл е употребена тази дума и тук – обозначавайки цялата първосъздадена двойка, на която се и преподават божествените благословения за размножаване и господство над природата (27 с.). Употребявайки единствено число за нарицателното понятие „човек”, битиеписецът с това внася по-ясно подчертава истината за единството на човешкия род, за която и писателят на книгата Деяния казва: „Той (Бог) произведе от една кръв целия род човешки” (Деян. 17:26).

„по Наш образ, (и) по Наше подобие...” Тук са употребени две сродни по значение думи, макар и съдържащи в себе си известни оттенъци на мисълта: едната означава идеал, образец на съвършенство; другата – реализация на този идеал, копие от посочения образец. „Първото (kat eikona – по образ)” – разсъждава свети Григорий Нисийски – имаме по сътворение, а последното (kat omoiwsin – по подобие) извършваме по произволение”. Следователно, образът Божий в човека е неделимо и неизлично свойство на неговата природа, а богоподобие то е дело на свободните лични усилия на човека, което може да достига твърде високи нива на своето развитие у човека (Мат. 5:48; Еф. 5:1-2), но може понякога и да липсва напълно (Бит. 6:3-23; Рим. 1-23; 2:24).

27 „И сътвори Бог човека по Свой образ, по Божия образ го сътвори...” В самото повторение на паралелните понятия – „по Свой образ”, „по Божия образ” не може да не се види известно загатване за участието на различните Лица на Светата Троица в акта на сътворението на човека, основно на Бога-Сина, Който бил негов пряк извършител (по Свой образ). Но, по силата на това, че Синът е сияние на славата Божия и образ на Неговата Ипостас, творението по Неговия образ било заедно с Това и творение по образа на Бога-Отец (по Божия образ). Прави впечатление тук също и, че човекът е сътворен само „по образ” Божий, а не е добавено и „по подобие”, с което окончателно се потвърждава правилността на горепосоченото от нас мнение, че само единият образ Божий представлява вроденото свойство на неговата природа, а богоподобие то – е нещо различно от това и представлява в една или друга степен свободно, лично от човека развитие на свойствата на този божествен образ по пътя на тяхното доближаване до Първообраза.

28 И благослови Бог хората и им предаде цялата власт над всичко съществуващо.

Самото господство на човека над природата трябва да се разбира и в смисъла на употребата от човека за своя полза на различните естествени сили на природата и нейните богатства, и в смисъла на пряко служение на него от страна на различните видове животни, изброяващи се тук само в последователния ред на техния произход и по най-общите им групи.

29-30 Ето най-древното сведение за първобитната храна на човека и животните: за храна на човека служели различните семеносни треви и техните корени и дърветата и техните плодове, а на животните – тревите и зеленчуците. Основавайки се на премълчаването от битиеписеца за месото като предмет за хранене, болшинството коментатори предполагат, че то в първото време преди потопа или, поне преди грехопадението, не се употребявало не само от хората, но даже и от животните, между които, следователно, нямало хищни птици и зверове. Първото сведение за въвеждането на месото и виното в храната на човека се отнася към епохата след потопа (Бит.9:3). Не може да не се забележи също така в това особения божествен замисъл за всички първосъздадени същества, изразен в грижата за тяхното запазване и поддържане на техния живот (Иов 39:6; Пс. 103:14-15, 27; 135:25; 43:15-16; Деян. 14:14 и др.).

31 Заключителната формула на божественото одобрение на цялото дело на сътворението съществено се различава по степен на своята сила от всички останали, предхождащи я: ако по-рано, след сътворението на различните видове растения и животни, Творецът намирал, че създаването им го удовлетворява и е „добро“ (4, 8, 10, 12, 18, 21, 25 ст.); то сега, обхващайки с един общ поглед цялата картина на вече завършеното творение и виждайки неговата пълна хармония и целесъобразност, Творецът, както казва Псалмопевецът, се възвеселил за своето творение (Пс. 103:31) и намерил, че то, разглеждано като цяло, е „твърде добро“, т. е. напълно отговаря на предвечните планове на божественото домостроителство за създаването на света и човека.

Тълкуване на Библията – Битие

Автор: А. П. Лопухин